

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Principy nové obecné politiky v Komenského Obecné poradě o nápravě věcí lidských

Michaela Poskočilová

Bakalářská práce
Pardubice 2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela POSKOČILOVÁ**

Studijní program: **B6101 Filozofie**

Studijní obor: **Filozofie**

Název tématu: **Principy nové obecné politiky v Komenského Obecné poradě o nápravě věcí lidských**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tématem práce budou politické myšlenky nové obecné politiky Komenského s důrazem na morální zásady: "Co nechceš, aby ti jini činili, to ty bližním nečiň", dobrovolnost a nenásilnost, snášenlivost, harmonii a řád. V této souvislosti bude zpracováno také pojetí lidské přirozenosti s ohledem na morální zásady a jejich účel.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PATOČKA, J., Komeniologické studie I, Praha: Oikumenen 1997

PATOČKA, J., Komeniologické studie II, Praha: oikumenen 1998

PATOČKA, J., Komeniologické studie III, Praha: Oikumenen 2003

KOMENSKÝ, J. A., Obecná porada o nápravě věcí lidských Praha: Svoboda 1992

SCHIFFEROVÁ, V., K teologickoetickému aspektu Komenského irénismu, Studia Comeniana et historica 24, Uherský Brod 1994, str. 25-29

KOMENSKÝ, J. A., Vybrané spisy IV, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1966

A další dle vývoje práce

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Věra Schifferová, CSc.

Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne .....

Podpis.....

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucí práce PhDr. Věře Schifferové, CSc. za cenné rady a užitečné připomínky, kterými provázela celý průběh vzniku této práce a také za čas, který strávila opakovaným důkladným pročitáním .

Díky patří také mé rodině, která mě finančně i morálně vydatně podporovala během celého studia.

Michaela Poskočilová

SOUHRN

Práce je věnována nové obecné politice Jana Amose Komenského v jeho díle Obecná porada o nápravě věcí lidských (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica) založené na morálních principech. Důležitá tu je především zásada: „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“, dále pak zásady dobrovolnosti, nenásilnosti, snášenlivosti a ideje harmonie a řádu. Důsledným dodržováním těchto zásad a propracovaným systémem kontroly jejich dodržování chce Komenský reformovat společnost a dosáhnout obnovení bezvadného stavu světa a mezilidských vztahů. Tato snaha Komenského je někdy vnímána jako utopismus, a proto je zde pozornost věnována také různým pohledům na utopičnost Obecné porady, zejména Všenápravy. Postiženy jsou i další důležité kontexty, jako je Komenského postoj k soudobým politickým koncepcím, které chápou politiku jako autonomní obor. V práci je pojednáno i o Komenského pojetí lidské přirozenosti, z něhož náš myslitel politiku odvozuje. Politiku v Komenského díle nikdy není možné zcela separovat od náboženství a filosofie. To souvisí s Komenského univerzalizmem, kterému je v práci také věnována pozornost. Celá práce je uzavřena pokusem o nalezení takového rozměru Komenského politické koncepce, kterým by se mohla inspirovat dnešní doba.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nová obecná politika, všenáprava, utopie

TITLE

On The Fundamentals Of New Universal Politic In Work De rerum humanorum emendatione consultatio catholica By Comenius

SUMMARY

This thesis engages in the new general politics of Jan Amos Comenius in his work De rerum humanarum emendatione consultatio catholica which focuses on important moral principles. Comenius based his political project on the principles of "What you do not want others to do to you, do not do to them yourself," the principle of voluntariness, non-violence, tolerance, harmony and order. With strict observance of these principles and elaborate system of monitoring Comenius wants to reform society and achieve the restoration of perfect state of the world and interpersonal relationships. This Comenius's effort is sometimes perceived as Utopianism, therefore the thesis includes also different views of the utopian character of the General Consultation, in particular of the Improvement of All Things Human. Space is provided also to other important contexts, such as Comenius's attitude to the contemporary political concepts that see politics as a separate field. The work also discusses Comenius's concept of human nature because politics is derived from it. It is never possible to separate politics in Comenius's work from religion and philosophy entirely, which is related to the thinker's universalism discussed in the thesis. The whole work is concluded with an attempt to find such dimension in Comenius's political concept which could inspire the present age.

KEY WORDS

New general politic, Panorthosia, Utopia

Obsah

OBSAH	8
ÚVOD	9
1. POJETÍ LIDSKÉ PŘIROZENOSTI	11
1.1 SLOŽKY LIDSKÉ PŘIROZENOSTI	11
1.2 CÍL A ZPŮSOB NÁPRAVY	14
2. POJETÍ POLITIKY	17
2.1 REÁLNÁ POLITIKA VERSUS NOVÁ OBEČNÁ POLITIKA KOMENSKÉHO	21
2.2 UTOPICKÁ POVAHA OBEČNÉ PORADY	23
2.3 VÝZNAM SVĚTLA V KOMENSKÉHO POJETÍ POLITIKY	25
2.4 ORTHOSE POLITIKY	26
2.5 FORMY VLÁDY	27
3. POLITICKÉ ZÁSADY	30
3.1 „CO NECHCEŠ, ABY TI JINÍ ČINILI, SÁM BLIŽNÍMU NEČIŇ“	31
3.2 HARMONIE A ŘÁD.....	33
3.3 UNIVERZALISMUS KOMENSKÉHO VŠENÁPRAVNÝCH SNAH V POLITICE	36
3.4 ÚLOHA CELKOVOSTI.....	37
3.5 SNÁŠENLIVOST.....	38
3.6 NENÁSILÍ A DOBROVOLNOST.....	41
4. PRAKTICKÝ ROZMĚR KOMENSKÉHO POLITIKY	43
4.1 VÍRA.....	44
4.2 NADĚJE.....	44
4.3 LÁSKA	45
ZÁVĚR	47
POUŽITÉ ZDROJE	49

Úvod

O Komenského politických návrzích se můžeme dočíst v celé řadě jeho děl. Komenský byl politickou situací své doby velmi znepokojen. Psal apely různým evropským vládcům, aby zanechali zběsilých válek. Navrhoval způsoby urovnání sporů. Nejdůkladněji a nejuceleněji však své pojetí politiky propracoval v monumentálním díle *Obecná porada o nápravě věcí lidských* (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica).

Politika je v Komenského myšlenkové soustavě jednou z věcí lidských společně s filosofií a náboženstvím. Samostatně o ní v *Obecné poradě* pojednává na dvou místech: ve *Světě mravním* (Mundus moralis) šesté části *Pansofie* a v *Panorthosii*.

Svět mravní je postaven na rozumnosti (prudentia). Je to rozumnost, která usměrňuje vztahy mezi lidmi. V kapitole s názvem *Politika* Komenský pojednává o rozumnosti při řízení obce. Termín politika převzal z tradice, avšak pro účely *Světa mravního* zúžil jeho význam pouze na řízení obce. O rozumnosti při řízení státu pak pojednává v kapitole *Basilika* neboli *Monarchika*.¹

Ve *Všenápravě* Komenský propracovává svůj návrh na novou obecnou politiku. Zde slovo politika dostává opět trochu odlišný význam². Nová obecná politika je návrh na reformaci společnosti, která obnovením původního řádu napraví stávající společnost.

Obsah *Všenápravy* nebyl dlouho znám, protože se nedařilo dokument najít, ačkoli po něm usilovně pátrali komeniologové různých států. Nalezen byl až ukrajinským komeniologem Dmytrem Čyževským v Halle v letech 1934 a 1940³.

---

¹ Srov. SOUDILOVÁ, V. *Komentář k Světu mravnímu*. In: KOMENSKÝ, J. A. *Pansofia*. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. II. Praha: Svoboda, 1992, s. 249.

² Viz zde, kap. 2. Pojetí politiky (pozn. aut.).

³ Srov. PATOČKA, J. *Komenského Všeobecná porada*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl II. Praha: Oikoymenh, 1998, pozn. a, s. 172. Sebrané spisy J. Patočky, sv. 10.

Pojednat o Komenského pojetí politiky je obtížné z toho důvodu, že je provázána s filosofií a náboženstvím. Komenského politika není samostatná disciplína, která by měla mít vlastní, odlišná pravidla. Není možné ji „očistit“ od náboženství a filosofie. Nezískali bychom tím čistou politickou koncepci Komenského, ale pouze z kontextu vytržené teze, které by ztratily svůj smysl.

1. Pojetí lidské přirozenosti

Komenský své pojetí politiky odvozuje z koncepce lidské přirozenosti. Lidskou přirozeností rozumí to, čím jsme podobni Bohu. Komenský je hluboce věřící křesťanský myslitel a celé jeho dílo pramení z víry v jediného a dokonalého Boha, který stvořil člověka k obrazu svému (tedy jako imago dei). Bůh je počátek i cíl lidského života. A z tohoto přesvědčení pramení i Komenského politické, filosofické a pedagogické koncepce. Člověk je v jeho pojetí zvláštní jsoouco, které je Bohu nejbliže ze všech živých tvorů.

Komenský se nepokouší nahlížet na člověka z pozice nezúčastněného diváka. Právě naopak. Je člověkem mezi ostatními lidmi. *Obecnou poradu o nápravě věcí lidských* píše pro lidi a kvůli nim. Touží napravit lidstvo před příchodem tisícileté Kristovy říše a očekávaným koncem světa⁴.

Napravit lidstvo ale nepůjde jinak, než uvedením jeho nejvlastnějších záležitostí do původního bezvadného stavu; tedy obnovou lidské přirozenosti a to také znamená obnovením obrazu božího zakotveného v lidech.

Náprava věcí lidských znamená nápravu správy světa, kterou musí provést lidé. Bůh stvořil svět a svěřil jej lidem, aby ho ovládali a také je uzpůsobil k tomu, aby jej ovládat uměli. Problém špatné správy světa tedy nepramení z toho, že by si lidé vládu nad stvořeným světem přivlastnili neprávem, ale z toho, že se odchýlili od účelu, pro který jim byl „svěřen“.

1.1 Složky lidské přirozenosti

Jak již bylo zmíněno, Bůh stvořil člověka jako svůj obraz. Z toho plyne, že se člověk podílí na božské podstatě. Tato účast je podle Komenského tím nejcennějším, co Bůh lidem dal. Bůh jednak svěřil lidem svět, aby ho užívali a vládli mu, ale i vznešenost, která je daleko cennější a vzácnější.

Člověku jsou sice vlastní i ony atributy, které mají všichni živí tvorové, ale tyto vlastnosti z něho ještě člověka nedělají. Jak tedy odhalit to, co činí člověka obrazem božím, a proto člověkem? Komenský k tomu dochází úvahou

---

⁴ Komenský je stoupencem chiliasmu (pozn. aut.).

o odlišnostech charakteristik. To, co je společné člověku s ostatními tvory ponechá stranou a soustředí se na to, čím se člověk liší od ostatních živých stvoření. Vychází z toho, že když chceme popsat a vystihnout jakoukoli věc, nebudeme to dělat pomocí toho, co má společné s jinými věcmi, ale právě tím, čím se od nich odlišuje. „Například kovové hodiny: pokud je někdo vidí poprvé, nepochopí jejich účel a způsob použití z toho, že jsou kovové. [...] Pochopení hodin nezjednoduší ani skutečnost, že se skládají z kol. [...] Hlavní je to, [...] že svým pohybem odměřují větší a menší časové úseky. Teprve z toho je možno pochopit, že jde o přístroj na měření času, a vyjasnit si všechno podstatné, co se hodin týká.“⁵ Podstata jsoucna tedy u Komenského spočívá ve shodě s idejí, podle níž byla stvořena, tj. v jejich účelu.

I u člověka proto musíme najít to, čím se od ostatních živých pozemských tvorů liší. Tělesná schránka zřejmě není tím, co hledáme. Nedá se říci, že by lidské tělo mělo něco výrazně lepšího nebo odlišného, než je tomu u ostatních živých tvorů. Jedinečnost a podstata člověka totiž spočívá v duši. Bůh se v nás odráží prostřednictvím duševních schopností. Komenský rozlišuje tři duševní potence: rozum, vůle a výkon. „Cokoli totiž existuje, to je otevřeno lidskému chápání, cokoli je dobré, to je podrobena lidské volbě, a cokoli je možné, to je vydáno jeho schopnostem.“⁶

Díky rozumu lidé touží vědět. Jsou puzeni k poznání skutečné pravdy a k tomu, aby chtěli být moudří. Nikdo se nemýlí záměrně a když se dozví o svém omylu, cítí se zahanben. Z touhy po moudrosti se rodí filosofie.

Prostřednictvím vůle se člověk upíná k dobru. Nikdo by vědomě nedal přednost zlu před dobrem. Není to ale ledajaké dobro, které touží lidé volit; je to dobro opravdové a trvalé. Největším a nejtrvalejším dobrem je Bůh. Proto je zde náboženství, které člověku umožňuje vřelý vztah k Bohu.

Tvořivost potom žene lidstvo k neustálé činorodosti. Toužíme vytvářet nové věci, stávající věci ovládat a měnit. Tento sklon organizovat a tvořit zakládá

---

⁵ KOMENSKÝ J. A. *Panergesia*, kap. IV, § 4. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. I. Praha: Svoboda, 1992, s. 80 – 81.

⁶ Tamtéž, § 7, s. 81.

politiku. Politika je schopnost uspořádat lidskou společnost tak, aby si čínorodě založení lidé nepřekáželi, nýbrž aby si vzájemně pomáhali.

Věci lidské jsou tedy filosofie, náboženství a politika. Lidé podle Komenského už nějak vědí, že tyto tři potence jsou v nich to nejlepší. Konec konců se vždy a všude hlásí o slovo a to bez ohledu na to, zda si člověk uvědomuje či neuvědomuje jejich původ a účel. Komenský tvrdí, že ve kterémkoli čase a na kterémkoli místě na světě, kde jsou, byli či budou lidé, jsou patrné snahy o filosofii, náboženství a politiku, ačkoli jsou to mnohdy snahy nevydařené a zmatené. Lidé často nemají výslovnou znalost své mohutnosti, ale přesto o ní ve svém nitru nějak vědí, respektive jsou puzeni chovat se podle toho. O tom vypovídá mimo jiné to, že pokud je nějaký člověk z jakéhokoli důvodu hloupý, neřestný a (nebo) bezbožný, snaží se to skrýt, protože se za to stydí; vyjde-li to přesto najevo, je lidskou společností zavržen.

Každý člověk v sobě musí pěstovat všechny tři věci lidské, aby mu neunikal význam. Lidé je v sobě ale nepěstují harmonicky všechny a nad to ještě zaměňují prostředky a cíle. Z politiky těží moc, z filosofie vzdělanost a z náboženství svatost. A honbě za těmito cíli obětují všechn čas a leckdy i život. V důsledku to znamená, že v lidské duši od přirozenosti jsou prostředky, které slouží ke správné správě světa, ale lidé slouží jim, protože je mylně pokládají za cíl.

Lidské věci nám mají pomoci správně posoudit svůj vztah ke všemu, co jest, a to jak jednotlivě, tak v celku. Komenský odlišuje tři druhy vazeb člověka ke všemu, co jest: vztah k věcem, lidem a Bohu.

Vůči viditelným jsoucům jsme ve vztahu nadřazenosti. Máme je používat a ovládat. To ale musíme rozumět jejich účelu a toho jsme schopni díky filosofii.

Lidé jsou si mezi sebou navzájem rovni. Mají stejného praotce, takže není možné tvrdit, že některý z lidí je nadřazen. Jenže je třeba, aby někteří vládli, aby svět nepohltil zmatek. A to je úkol politiky. Totiž uspořádat vztahy mezi lidmi tak, aby ani ti, co ovládají, ani ovládaní nebyli přítěž.

Poslední z této triády je náboženství. Tedy náš vztah k Bohu. Bohu jsme podřízeni. Jde ale o to, že Bůh nás nebude nutit, abychom k němu chovali úctu.

Dal nám vůli k trvalému a pravému dobru, jímž je on sám. Lidstvo to musí pochopit a chovat se podle toho. Láskyplný vztah k Bohu nám zajišťuje náboženství.

1.2 Cíl a způsob nápravy

Lidská přirozenost je tím hlavním, čím by se člověk měl zabývat. Otázkou nyní je, když ne kvůli ní samotné, jelikož není naším konečným cílem, tak proč má být hlavním zájmem? Protože cílem je obnovení harmonie veškerenstva, uvedení věcí do souladu, aby mohly klidně plynout. Aby ale bylo vůbec možné harmonii obnovit, musí být nejprve uvedeny do souladu složky lidské přirozenosti. Proto musí náprava vycházet právě odtud.

Jakým způsobem tedy napravit lidské věci? Podle Komenského věci lidské nemůžeme nenapravit, budeme-li kráčet trojí cestou. „Bůh ukazuje trojí, dosud nepoužitý a přitom snadný, příjemný a lehký způsob uvedení lidí a jejich věcí do harmonie: cestu jednoty, cestu jednoduchosti a cestu dobrovolnosti.“⁷ Jednota, jednoduchost a dobrovolnost jsou zde míněny jako základní zásady, které Bůh ukazuje od počátku. Nelze je ale od sebe oddělovat, a proto je možné hovořit o jedné cestě, jež se dá vyjádřit a popsat pomocí tří složek.

Není to úplně nová cesta, je nová pro soudobého člověka. „Je stará jako lidské pokolení, Bůh na ni lidem ukazuje a užívá ji sám před našima očima. Ale lidé si jí dost pozorně nevšímalí, neviděli ji dost zřetelně a ani na ni zcela nenastoupili a rozptýlili se na odbočky, které si sami našli.“⁸ Takže se nám musí zřetelně ukázat, a my ji musíme pochopit, abychom již nechtěli a ani neměli důvod ji znovu opustit, nebo dál ignorovat.

Komenský je přesvědčen, podobně jako Sókratés, že lidé jsou puzeni k dobru. Ukáže-li se jim dobro, budou jej následovat. Lidé mají možnost volby. Ale jejich dobrá a dokonalá přirozenost odvozená od božské jim nedovoluje volit zlo. Zlo lidé volí pouze tehdy, když jej mylně pokládají za dobro. Proto se

---

⁷ Tamtéž, kap. IX, § 1, s. 109.

⁸ Tamtéž, § 2, s. 109.

Komenský domnívá, že až cestu, kterou pro nás předurčil Bůh, pochopíme jako pravé dobro, které vede k věčnému dobru (Bohu), už ji neopustíme.

První složka této cesty – jednota - znamená obnovu souvislosti. Podle Komenského nejednotností rušíme řád, který zavedl Bůh. Jednotný řád si Bůh přeje pro celý svět, pro všechna jsoucná v něm, ale speciálně to platí pro lidstvo. Člověk má žít v souladu jednak s ostatními jsoucnými, která podléhají jeho správě, ale hlavně také s ostatními lidmi. Lidé si mezi sebou nesmí činit zlo, jelikož jsou si blíže než kterákoli jiná stvoření, protože nebyli stvořeni najednou, to znamená z různé látky, ale postupně, z téže látky jako první člověk. „Veškerá naše přirozenost je účastna téže přirozenosti, která byla stvořena v prvním člověku. [...] A tato naprostá totožnost krve a přirozenosti přináší i nezbytnost určitého způsobu naprostého sjednocení a vzájemnosti.“⁹

Bůh podle Komenského vyjádřil svou vůli o jednotě v lidském pokolení jasně tím, že nám dal mořeplavbu a písmo. Mořeplavba spojuje lidi v téže době na různých místech světa a písmo spojuje lidi v různém čase bez ohledu na místo. Písmo umožňuje předávat poznatky, moudrost, postřehy atd., takže jednotlivé generace nemusí začínat stále znovu; nemusí znovu zkoumat, co už v dějinách někdo poznal, a tak mohou činit sebe i svět dokonalejší, než byl kdy předtím.

Jednoduché je to, co není složené z částí. A co je jednoduché, je neměnné, trvalé a soběstačné. Stvořený svět i jsoucná v něm jsou jednoduchá, protože Bůh je vytvořil podle čistých idejí. Jejich přirozenost je stále táž; to znamená, že se nemění v čase. Díky tomu, že nemění svou formu, jsou soběstačná. Nejsou závislá na něčem dalším. Tak jednoduchá je i lidská přirozenost, protože je účastna božské přirozenosti.

Dobrovolnost u Komenského neznamena jen volit dobro, ale také přimět ostatní volit dobro bez použití násilí, tedy napravit lidstvo cestou nejmenšího odporu - trpělivým vysvětlováním, poučováním a radami. Jedině cestou dobrovolnosti lze zajistit trvalou nápravu, protože člověk, je-li k něčemu nucen, má tendenci se z nátlaku uvolnit.

---

⁹ Tamtéž, § 10, s. 110.

Ani Bůh lidi k dobru nenutí. Vybavil je tak, aby k němu tíhli, ale nechal jim svobodu. Zlo je zde jako možnost. Respektive je lidem ponechána možnost zaměňovat zlo za dobro. Bohu nejde o to, aby lidé konali jeho vůli a šli tou cestou, kterou jim připravil, ale o to, aby to dělali dobrovolně, aby si sami přišli na to, co je pro ně dobrem. Stvořil lidi svobodné proto, že si jejich poslušnost nechce zachovat tím, že jim neumožní jinou volbu. Když konají dobře, odmění je, když zle, tak je potrestá. Tím sděluje, zda se chovají podle jeho vůle, nebo nikoli.

2. Pojetí politiky

Důvod, proč existují politická společenství je ten, že sdílejí nějaké společné obecné dobro, o které usilují. „Obecné dobro je v každém ze svých významů něčím více než souhrnem dobra jednotlivců. Ve svém širokém smyslu slova je spíše souborem hodnot, které mají být uskutečňovány.“¹⁰ Takto je obecné dobro popisováno v dnešní křesťanské politické etice, ale platí to i pro politiku Komenského. Rozdíl je však v tom, že zatímco dnes je kladen důraz na jednotlivce, kterému snaha o obecné dobro umožňuje se rozvíjet, je v Komenského pojetí jednotlivci nadřazen zájem celku, t.j. spása celého lidstva.

Cílem politiky je uchovat klid, mír a řád mezi všemi stvořeními na světě. Zde je důležité si uvědomit rozdíl mezi tím, co politikou rozumíme my dnes, a tím, jak jí rozuměl Komenský. Politika v tom smyslu, jaký má dnes, zahrnuje obecné zájmy státu, problematiku ekonomickou,¹¹ případně také podílení se občanů na těchto záležitostech, tedy na záležitostech celostátních¹².

Političnost v Komenského Všenápravě znamená „[...] umění vést si moudře při veškerém styku a rozvážně vládnout jakékoli a jakkoli velké lidské společnosti, *politika* pak již [znamená, pozn. aut.] samotný ten stav, všestranně pokojný, bezpečný a příjemný. (kurzíva v originále)“¹³

Proti dnešnímu významu slova má Komenského politika výrazně etický a lidský charakter. Takže i mír pro něho znamená něco poněkud širšího, než jím rozumíme dnes. Komenskému nejde o mír jakožto klid před válkou, nebo prostě stav, kdy se zrovna neválčí, ale o mír trvalý, který pramení z celkové harmonie veškerenstva. Nejde také, jak píše Patočka, „o mír za každou cenu, mír, který je ve skutečnosti jen mír hřbitova, poddanství, vlády tyranie, a to znamená falší

---

¹⁰ SUTOR, B. *Politická etika*. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 39.

¹¹ Máme zde na mysli ekonomiku tak, jak jí běžně rozumíme dnes. Komenský ekonomiku chápe jako součást morální filosofie. Týká se především vztahů v domácnosti a hospodářské etiky = srov. SOUDILOVÁ, V. *Komentář k Světu mravnímu*, cit.d., s. 250, pozn. 2.

¹² Srov. KRAUS, J., a jiní. Heslo: *Ekonomika*. In: *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academica, 2005 (tisk. 2007), s. 633.

¹³ KOMENSKÝ, J. A. *Panorthosia*, kap. XII, § 1. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. III. Praha: Svoboda, 1992, s. 337.

nepravdy a bludu.“¹⁴ Po návratu mesiáše nastane mír, který je popsán v Novém zákoně. Takového rozměru míru není možné v lidských podmínkách dosáhnout. Je ale možné začít ho budovat na jeho základech.¹⁵ Tento mír se netýká pouze mezinárodních vztahů, týká se i vztahů mezi menšími společenskými celky; mír je principem života všech lidí na všech úrovních jejich vztahů. Je to mír a klid, kterého dosáhneme tím, že zaniknou důvody k válkám a sporům.

Základem politiky v Komenského pojetí je „vláda nad sebou samým“ (kurzíva v originále)¹⁶. Vládce (nebo politik) by měl být natolik pevný, aby dokázal být oporou podřízeným, kteří naopak mu poskytují oporu, protože on slouží jim právě tak, jako oni jemu.

Vládnout ale může jen ten, kdo rozumně ovládá sám sebe. Rozumnost zakládá lidskou důstojnost. Člověk musí usilovat o důstojnost, protože i jeho pravzor je důstojný. Cílem rozumnosti je „pokojný a radostný život pod ochranou boží přízně.“¹⁷

Dovedný člověk vládne přírodě, ale o to nyní nejde. K přírodě je člověk ve vztahu nadřazenosti. Bůh mu přírodu svěřil, aby jí vládnul. Kdežto lidé mezi sebou jsou svou přirozeností ve vztahu rovnoprávnosti. Nejedná se ale o rovnost sociální. Komenský klade velký důraz na nutnost sociální hierarchie.

Člověk v sobě má nezkrotnou touhu po svobodě. Proto je nejobtížněji ovladatelným tvorem na světě. Komenský v této souvislosti cituje Řehoře Naziánského: „Je uměním všech umění ovládat člověka, nejproměnlivějšího a nejsložitějšího ze všech tvorů.“¹⁸ Proto je třeba uvést v soulad lidskou svobodu a jeho schopnost ovládat sebe sama, díky které je svrchovaně svobodný, ale také rozumný.

Kontext ovládání člověka je tedy u Komenského širší než vztah podřízenosti a nadřazenosti lidí mezi sebou. Vládnout nemůže nikdo,

---

¹⁴ PATOČKA, J. *Komenského mírové úsilí*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl III. Praha: Oikoymen/Filosofia, 2003, s. 594. Sebrané spisy J. Patočky, svazek 11.

¹⁵ Srov. SUTOR, B. *Politická etika*. cit. d, s. 308 – 311.

¹⁶ KOMENSKÝ, J. A. *Panergesia*, kap. V, § 28, cit. d., s. 89.

¹⁷ KOMENSKÝ, J. A. *Pansofia, Svět mravní*, Vstup do světa mravního, § 7, cit. d., s.86.

¹⁸ Tamtéž, kap. III, § 6, s. 203.

kdo nevládne sám sobě. Je nezbytné, aby si lidé uvědomili, že jsou nejen pány nad přírodou, ale že nad nimi je Bůh. Jsou povinováni k němu chovat úctu a podřídit se mu. Člověk je tedy nejen vládce, nýbrž také ovládaný. Lidé mají sklon zdůrazňovat pouze tu skutečnost, že jsou vládci přírody, ale na to, že jsou podřízeni Bohu zapomínají.

Schopnost vládnout lidé již od přirozenosti měli, ale přišli o ni, když zhřešili. Nyní je Bůh vede k tomu, aby svou schopnost znovu získali. A dal jim k tomu také následující účinné prostředky:

1) touhu po svobodě, která je podle Komenského důležitá, aby se člověk chtěl ovládat;

2) rozum a svědomí, které mu slouží jako rádce, aby se ovládat mohl;

3) nekonečný počet příkladů, aby se člověk ovládat uměl.¹⁹

Díky těmto nástrojům je sebeovládání také tou nejjednodušší činností. Nesmí ale chybět vůle tyto nástroje správně používat.

Sebeovládání se u Komenského musí stát pravidlem, které platí na všech úrovních společenských vztahů. Nejen jednotlivec, který má vládnout, se musí ovládat a být schopen i nechat se ovládat. Proto, aby věci fungovaly v harmonii a řádu, je nutné, aby se ovládali všichni. I v rámci rodiny jsou vztahy podřízenosti a nadřízenosti. Každý člověk je jak nadřízeným, tak i podřízeným, a to si musí vždy uvědomovat.

Důvod, proč svět není harmonický, spatřuje tedy Komenský v tom, že lidé nedokáží vládnout ani sami sobě, natož pak někomu dalšímu. Všichni touží po moci a po tom, ovládat vše podle své vůle. Ztratili totiž ze zřetele pravý cíl politické moci, kterým je udržení řádu věcí ve všeobecné harmonii, a tak se snaží usurpovat si vše pouze pro sebe. „[...] Mnozí se nespokojí s tím, že vládnou sobě a tomu, co jim patří, ale dychtí po tom, aby vládli jiným, to jest, aby s nimi zacházeli podle své vůle.“²⁰

---

¹⁹ Srov. KOMENSKÝ, J. A. *Panergesia*, kap. III, § 28, cit. d., s. 90.

²⁰ Tamtéž § 32, s. 90.

Kromě lidské neschopnosti ovládnout sebe sama kritizuje Komenský také manipulace se zákony. V této souvislosti napadá mimo jiné machiavelisty za to, že „[...] se [...] vysmívají platným zákonům a vládou podle zákonů, které si stanoví, jak se jim zachce“.²¹ Řešení spatřuje v zavedení takových zákonů, které budou neměnné a naprosto odmítá jejich „[...]překrucování, podle potřeby okamžiku“.²² A dodává, že pohanská či machiavelistická politika vztahy mezi lidmi i národy jitrí, místo aby je sjednocovala. „[...] Podle politiky, jakou zavádějí pohané a někteří naši lidé, stanou se z nich Achítofelové, Síbové, Hamanové²³, to je spíše rušitelé než uklidňovatelé.“²⁴

Proto Komenský navrhuje novou obecnou politiku. „Politika obecná je světlo lidské mysli obrácené ke všem lidským věcem tak, aby jakékoli lidské činnosti, jež se kdekoli vyskytnou [byly] uvedeny v soulad, všechny sobě navzájem sloužily k společnému dobru celé lidské společnosti.“²⁵ Bude založena na jednoduchých zásadách, které lze vyčíst z biblických textů a z přírody, protože pouze takové zásady jsou zcela zřejmé a není možné je překroutit. Stanou se proto podkladem pro nový zákoník.

Komenský se snaží, aby byla nová obecná politika praktická, dlužno ale dodat, že praktická je pouze potud, pokud jde o duchovní cíle. Jan Patočka si povšiml toho, že co se týče hmotných statků, o těch se v Komenského politických pasážích *Obecné porady* prakticky nehovoří. „Na cestě ke konečnému cíli jsou sice navrhovány krásné instituce mezinárodní organizace, jež usmířený svět pomáhají spravovat a organizovat; avšak celý podnik je tak duchovní a nadpozemský, že ty nejlidštější ze všech starostí – nové uspořádání majetku a jeho rozdělení – nejsou vůbec vzaty v úvahu.“²⁶

---

²¹ Tamtéž, §33, s. 91.

²² Tamtéž.

²³ Achítofelové zde symbolizují zrádce, Síbové jsou nedůvěryhodní lidé a Hamanové jsou pleticháři = srov. SOUDILOVÁ, V. *Komentář ke Světu mravnímu*, cit. d., s. 339, pozn. 270 a 271.

²⁴ KOMENSKÝ, J. A. *Panorthosia*, kap. XII, § 9, cit. d., s. 339.

²⁵ Tamtéž, s. 280.

²⁶ PATOČKA, J. *Utopie a soustava lidských cílů u Komenského*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl II, cit. d., s. 274.

V nové obecné politice jde Komenskému o to, vytvořit řád připravený k předání Ježíši Kristu, který, jak se Komenský domnívá, v brzké době sestoupí, aby převzal království boží pod svou tisíciletou vládu.

O nové politice se zde hovoří v tom smyslu, že jde o politiku, která již existovala, ale před pádem prvních lidí v ráji a před pádem andělů. Nová bude tedy pro lidi na zemi. Přitom ale podle J. Patočky nejde o svržení předchozího řádu, ale o jeho prohloubení a o proměnu smyslu. „Obrat musí totiž být uskutečněn protetickou cestou, pohnutím srdcí těch, kdo spravují vlastnický lidské záležitosti; obracet se na vrchnost tedy znamená uznávat ji.“²⁷

Vládnout má křesťanský politik, a to v souladu s lidskou přirozeností. Jeho vláda má být moudrá a rozumná, jednak proto, že svědomí mu nedovolí jednat jinak, a jednak kvůli neustálému vědomí toho, že to, co koná, koná jako obraz boží a s Božím dozorem.

2.1 Reálná politika versus nová obecná politika Komenského

Rozdíl mezi novou obecnou politikou Komenského a soudobými politickými koncepcemi lze stručně charakterizovat jako rozpor mezi tím, co jest, a tím, co býti má. Politika, která jest, je pro Komenského totéž, jako politická koncepce Machiavelliho, či politika státního zájmu. Jak uvádí J. Válka, Komenského postoj k soudobým koncepcím není ani tak kritický, jako odmítavý. Jsou pro něho jednoznačně něčím nežádoucím, něčím, čeho je třeba se zbavit.²⁸

Jsou to koncepce, které nemají ambici napravovat svět. Nepočítají totiž s dokonalou lidskou přirozeností. Lidskou přirozenost shledávají nenapravitelně pokaženou. Je pro ně charakteristický pesimismus. Konstatují „[...] že špatnost světa je stejně přirozená jako špatnost člověka a že se na tomto stavu nedá nic měnit. Smyslem politického jednání je situovat se do pravidel politické hry vyplývající z této zkušenosti.“²⁹

---

²⁷ Tamtéž, s. 280.

²⁸ Srov. VÁLKA, J. *Komenského pojetí politiky a pokus o překonání machiavelismu*. In: Týž, *Husitství na Moravě – Náboženská snášenlivost – Jan Amos Komenský*. Brno: Moravská matice, 2005, s. 283 – 284.

²⁹ Tamtéž, s. 286.

V tomto ohledu je Komenský optimistický. Věří, že lidská přirozenost je v člověku pouze zatemněna a že ji lze napravit. „Přirozený a nutný není tedy svět zkažený jako produkt špatné podstaty člověka a jeho přirozených vášní, ale naopak labyrint světa.“³⁰ Bůh podle Komenského lidstvo nezatratil, nýbrž právě naopak. Chce je přijmout zpět. Proto lidi neustále vede k tomu, aby se napravili. Právě rezignace na nápravu znamená neustále se zhoršující zabředání do labyrintu. Cesta ven je jen jediná a není ani příliš složitá: „[...] stačí v r á t i t člověka k původnímu a přirozenému nezkaženému existování“ (zdůrazněno v originále).³¹ Komenský věří, že eschatologický konec dějin se již blíží, ale upozorňuje, že to neznamená, že by lidé měli složit ruce do klína a čekat. Je nejvyšší čas začít pilně pracovat na nápravě lidstva. V tom také spatřuje smysl lidského života.

Pro Komenského politiku je příznačná její provázanost s filosofií, náboženstvím a filosofií dějin. Harmonie v pojetí Komenského nemůžeme dosáhnout, pokud politiku odtrhneme od výše jmenovaných oblastí. U Komenského vše souvisí se vším, a proto ani politiku není možné oddělit od ostatních oborů, s nimiž souvisí, protože bychom ztratili ze zřetele celek. A právě ztráta celkového náhledu je důvodem pokažení světa a zmatků.

Komenský tedy považuje za nezbytné vnímat politiku v jejích kontextech. Pouze tak bude přehledná a srozumitelná. Jelikož je jeho politika součástí světa mravního, musíme její zásady hledat právě zde. Těchto morálních zásad není mnoho, jen je třeba je důsledně dodržovat. Věci pak budou plynout pokojně a klidně.

Soudobé politické koncepce jsou velmi rozsáhlé a obsahují velké množství různých zásad a pravidel, která vyžadují další výklad. Tím se tyto koncepce stávají nepřehlednými a je velmi snadné vyložit si ona pravidla jinak. A to je pro Komenského něco naprosto nepřijatelného. Politika má být podle něho

---

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

jednoduchá, aby lidé byli schopni si pravidla zapamatovat, ale hlavně je také jednoznačně pochopit.

V neposlední řadě jsou tyto soudobé koncepce neslučitelné s Komenského myšlením proto, že jsou politikami státními. „Pro něho [Komenského] politika nemá svou autonomii, není oním sebecílem, kterým je pro většinu teoretiků moderního státu. Vlastní účel politiky je mimostátní, nadstátní, univerzální.“³² Soudobé koncepce hovoří o tom, jaké má být uspořádání uvnitř jednoho státu. Je samozřejmě možné, aby se jimi inspirovaly všechny státy na celém světě, ale pořád ještě předpokládají existenci oddělených států, které budou sledovat vlastní zájem. Komenský chce novou politikou učinit svět společenstvím svatých, které bude sledovat jeden cíl a bude na něm spolupracovat.

2.2 Utopická povaha Obecné porady

O Obecné poradě a zejména o *Panorthosii* Komenského se někdy hovoří jako o utopii. Podle Patočky je ale důležité, z jakého hlediska na ni pohlížíme. Máme-li na mysli dílo vzniklé v 17. století, máme před sebou nevídaně rozsáhlý a systematický návrh na to, jak upravit vztahy mezi lidmi ve společnosti. Návrh, jak harmonizovat svět, a to veskrze. Komenský k tomuto účelu používá jak myšlenky tradiční, tak také užívá – leckdy dosti kuriózně - nových poznatků tehdejších věd. Obhazuje tradiční myšlenky netradičním způsobem.³³

Také se ale na *Obecnou poradu* můžeme dívat z dnešní doby. Jan Patočka, jak známo, poukázal i na nemodernost Komenského Obecné porady, na její utopický charakter. „Myslím, že dílo, o němž dnes mluvíme, je utopie utopií, systematika toho, co je žádoucí pro křesťana doby přelomu mezi regnum hominis a civitas Dei (mezi říší člověka a obcí Boží)“³⁴

Podle J. Války spočívá obtíž jasného zařazení Komenského *Všenápravy* mezi jiné utopie v tom, že v daných historicko-politických souvislostech se náprava společnosti Komenskému mohla jevit naprosto reálná. Komenský se

---

³² PATOČKA, J. *Filosofické zásady Komenského politiky*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl I. Praha Oikoymenh, 1997, s. 224. Sebrané spisy J. Patočky, svazek 9.

³³ Srov. PATOČKA, J. *Utopie a soustava lidských cílů u Komenského*, cit. d., s. 271 – 282.

³⁴ Tamtéž, s. 286.

snaží reformovat stávající společnost, aniž by ji idealizoval. Tím se jeho dílo odlišuje od klasických utopií, protože ty vybírají pouze hodící se skutečnosti a zasazují je do zcela nového systému, který s realitou nemá mnoho společného. Zdá se tedy, že Komenského *Všenápravu* je vhodnější nazvat reformačním projektem, než utopií. Za zcela utopickou lze ale podle Války prohlásit Komenského víru, že taková reformace je snadná.³⁵

Podívejme se nyní trochu podrobněji na teorie utopií. Utopie dělíme na vertikální a na horizontální. Vertikální utopie zobrazují dokonalou společnost bez ambice na uskutečnění. Horizontální utopie umísťují dokonalou společnost do budoucnosti. Zejména se jedná o chiliastické utopie.³⁶

Obecná porada patří do druhé skupiny; je utopií horizontální. Chiliastické teorie lze ale dělit dále podle toho, jak pojmají poslední tisíciletí. Buď je poslední tisíciletí chápáno jako něco transcendentního, něco, co není součástí lidských dějin a nemá návaznost na věky minulé, nebo je pojato jako logické vyústění dějin.³⁷

Obecná porada opět patří do druhé skupiny. Komenského originalita spočívá v tom, že svou utopii spojuje s myšlenkou kontinuálního pokroku v dějinách, která, jak o tom rovněž píše S. Sousedík, byla v době Komenského života nová. Pokrok se podle Komenského projevuje zvyšující se intenzitou světla. Světlo se zintenzivňuje díky lidským činům, hlavně vynálezům a objevům. Lidské objevy a vynálezy nejsou podle Komenského tak docela výdobytkem lidí. Je to něco, co nám Bůh měl v úmyslu dát, ale postupně. Vrcholem dějin má potom být vláda Ježíše Krista. Pod ním bude svět dokonalý; světlo bude plné a další zlepšení nebude možné.

Vzhledem k tomu, že Komenský chápe poslední tisíciletí jako imanentní součást dějin, má jeho *Obecná porada* výrazně politický charakter. „A nemůže

---

³⁵ Srov. VÁLKA, J. *Komenského sociální a politické myšlení v Konzultaci*. In: Týž, *Husitství na Moravě – Náboženská snášenlivost – Jan Amos Komenský*, cit. d., s. 322.

³⁶ Srov. SOUSEDÍK, S. *Místo Komenského „Obecné porady“ v dějinách novověkých utopií*. In: *Filosofický časopis*. Praha: Akademie věd České republiky, Filosofický ústav. Ročník XL, 1992, č. 1, s. 52.

³⁷ Srov. Tamtéž.

také překvapit, že se Komenského teologie stává teologií vysloveně politickou.³⁸

2.3 Význam světla v Komenského pojetí politiky

Komenského myšlení bylo původně aristotelské. Později se přiklonil k novoplatonismu. Z novoplatónské tradice převzal myšlenku emanace, t.j. postupného rozlévání se světla z nevyčerpatelného zdroje.

Světlo pro Komenského není jen nějaký fyzikální jev, něco, co je přítomno, když je den, a nepřítomno, když je noc. Je pro něho ontologickým principem. Světlo nezpůsobuje jen to, že vidíme hmotný svět, ale osvětluje i rozum.

Komenský rozlišuje tři druhy světla, která mají i trojí zdroj. Je to světlo: věčné, vnější a vnitřní.

Světlo věčné se šíří od Boha a postupně proniká další a další oblasti světa, respektive lidského života. Není vnímatelné smysly. Je to světlo, které plyne z náboženského prožitku; ze spoluúčasti na božské podstatě a důvěrného vztahu s Bohem.

Druhé světlo je vnější. Jeho zdrojem je především Slunce a bylo vytvořeno tak, aby učinilo našim smyslům hmotný svět viditelným.

Třetí je konečně světlo vnitřní. Šíří se z mysli. Osvětluje nitro lidí – rozum, vůli a cit. Světlo rozumu odhaluje věci v pravdě. Pokud svítí dobře, je výsledkem moudrost. Světlo vůle odhaluje dobro věcí. Dobré věci jsou svaté. Nakonec světlo citu, či světlo svědomí způsobí požitek z poznání pravdy a dobra. Právě vnitřní světlo musí člověk pročistit, aby se mu věci jevily správně a v celku.

Věčné světlo se z nevyčerpatelného zdroje šíří stále. Vnitřní světlo lidí je ale zaneseno. Pročistí-li se vnitřní světlo, nebude již nic bránit tomu, aby lidé odhalili pravdu.

Komenský staví své pojetí dějin na pokroku, který je způsoben postupným rozléváním světla. Lidstvo se v průběhu dějin neustále zdokonaluje. V tomto

---

³⁸ Tamtéž, s. 55.

smyslu Komenský rozlišuje sedm etap, v nichž postupně v dějinách přibývá světla. První etapou je autopsie – dar jasného vidění věcí, který dal Bůh Adamovi. Druhou je vzájemná řeč; tento dar obdržel Adam, když mu Bůh stvořil družku Evu. Třetí jsou veřejná shromáždění. Čtvrtou je potom písmo, které nejen spojuje jednotlivé generace, ale také pomáhá nezapomínat. Pátou je knihtisk, díky němuž je relativní dostatek knih, nebo jsou knihy alespoň dostupnější, než když byly psány pouze rukopisy. Šestou etapou je mořeplavectví, které umožňuje spojovat lidi na celém světě; je jím vlastně vyjádřena vůle o jednotě lidí na celém světě.

Na sedmé etapě je třeba pracovat. Je jí celková harmonie, především smyslů, rozumu a víry. Je důležité naučit se předchozích etap náležitě využívat a pak lze dosáhnout panharmonie. Tato etapa je ve smyslu pozemského života poslední. Následovat bude osmá, která je však věčná a blažená s Bohem na nebesích.

Komenský se domníval, že větší část dějin je již minulostí a že máme před sebou jejich poslední pozemskou část. Proto je pro něho otázka nápravy světa tak palčivým problémem.

2.4 Orthose politiky

Náprava politiky je součástí všenápravy (tj. nápravy filosofie, náboženství a politiky), která je podle Komenského možná pouze návratem na počátek. Proto se i mezilidské vztahy musí vrátit do toho stavu, jaký na počátku ustanovil Bůh, tzn. musí být uvedeny do harmonie.

Lidé jsou si sice mezi sebou svou přirozeností rovni, ale Komenský považuje za nezbytné, aby společnost byla hierarchizovaná. Hierarchie je podle něho ve společnosti přirozená; člověk je totiž stvoření, které prapůvodně vládne a zároveň je i ovládané. „Univerzálnost nápravy [...] znamená, že počínaje sám od sebe musí každý podporovat nápravu všech menších i odlišných společností, jichž je členem, až k nejobsáhlejšímu.“³⁹

---

³⁹ PATOČKA, J. *Filosofické základy Komenského pedagogiky*, cit. d., s. 221.

Bůh je nad člověkem a je tím nejvyšším vládcem vůbec. Není možné, aby se někdo z lidí stylizoval do pozice absolutního vládce. K tomu nikdo z lidí nemá schopnosti, prostředky ani vůli.

Pouze Bůh vše v jediném okamžiku sleduje, má moc cokoli učinit a pokud něco chce, také to učinit může. Člověku byla svěřena moc nad přírodou a nad sebou samým. Nadání pro vládu mají všichni lidé od Boha, ale někteří ve větší a jiní v menší míře. Vládnout ostatním lidem by pak měl ten, kdo je v tomto ohledu více nadán.

Výsledkem nápravy potom bude politika svatých, neboli nová obecná politika.

2.5 Formy vlády

Komenský v *Obecné poradě* rozlišuje tři druhy vlády: demokracii, aristokracii a monarchii. Každé společenství musí být spravováno jednou z nich; je to obrana proti anarchii. Anarchie pro Komenského není žádoucí formou státního zřízení, protože pro ni je charakteristický zmatek a sváry.

Demokracie je nejpřirozenější. Komenský se domnívá, že je původním zřízením, jímž byl svět spravován před pádem prvních lidí. Politická moc je rozdělena mezi skupinu schopných lidí, kteří jsou v určitých časových intervalech obměňováni.

V aristokratické formě státního zřízení vládne současně skupina šlechticů. Podle Komenského je to v současném (pokaženém) stavu světa zřízením nejbezpečnější. Moc je rozdělena mezi šlechtice, kteří vládou pouze určitému omezenému území; díky tomu nehrozí ani nebezpečí převratu v tyranii, ani nebezpečí přeměny vlády v nevládu (anarchii). Existuje zde však nebezpečí rozpadu celku na menší části a z toho plynoucí hrozba ztráty síly celku. Úřad vládnoucího šlechtice má být zřejmě doživotní.

Monarchie je zřízením nejdokonalejší. Je v nejlepším souladu s ideou, podle níž je světská správa stvořena. Vládnoucí je pouze jeden: nejznamenitější člověk ze společenství. Avšak v našem světě prodchnutém touhou po moci a počtách

hrozí nebezpečí, že vládce bude chtít vlastní prospěch a bude si ho vynucovat násilím. Přesto Komenský nachází mnoho odkazů a příkladů toho, že monarchie je nejvznešenější forma státního zřízení. Například tělo poslouchá jednu hlavu; hlava je sídlo lidské duše a tudíž to nejvznešenější a nejdokonalejší v nás, proto monarchicky vládne. Také Bůh je samojediným vládcem nad stvořeným světem.

Tato forma státního zřízení je také v nelepším souladu s cestou jednoty. Podle Komenského, co je dobré, není rozdělené, není spojené z částí. Tak i vláda nad lidmi je nejlepší tehdy, když vládne jedinec a vládne vždy ve stejném duchu. Vládne-li skupina, není pravděpodobné, že bude vláda vždy sourodá, protože názory jednotlivých vládnoucích se budou rozcházet.

Monarchie bude dokonalá teprve tehdy, až bude vládnout ten nejlepší vládce, Ježíš Kristus. Mezi lidmi je sice někdy možno najít vynikajícího vládce, takového, který je opravdu vznešený a má všechny žádoucí vlastnosti, ale i takový vládce je smrtelný. Je zde nebezpečí, že ho nebude mít kdo následovat. Nebo ještě hůře, že ho bude následovat někdo, kdo k tomu vůbec nemá předpoklady.

Komenský připouští i kombinaci monarchie s demokracií a aristokracií. V takovém modelu je jeden nejvyšší vládce, ten pod sebou má hierarchii šlechticů, kteří spravují a dohlížejí na dílčí území. Pokud jde o rozhodnutí na státní úrovni, panovník se s nimi o tom radí.

Na každé úrovni musí vládnout někdo moudrý, ale čím vyšší zaujímá místo ve společenské hierarchii, tím má být moudřejší a dokonalejší, aby byla zajištěna stabilita systému.

„ 1. Každý král má dohlížet na své provincie a jejich správce, na všechna knížata a panstvo.

2. Každý kníže má dohlížet na všechna panství.

3. Každý majitel panství na všechna svá města, vesnice a osady.

4. Každý správce osady, vesnice nebo města na všechna hospodářství pod svou pravomocí.

5. Každý hospodář na všechny členy své domácnosti.

6. Každý člověk má dohlížet na sebe sama a na všechny své záležitosti.⁴⁰

---

⁴⁰ KOMENSKÝ, J. A. *Pansofia, Svět mravní*, kap. VII, § 4, cit. d., s. 242.

3. Politické zásady

Komenského politické zásady jsou založeny na morálních principech. Je třeba je koncipovat tak, aby nebyla omezena svoboda lidí, a to ani v oblasti myšlení, ani jednání. To ale neznamená nechat lidi, aby si dělali podle své z vůle, co se jim zachce. Svoboda je pojata jako přirozená svoboda, kterou lidem dal Bůh, ale která je podřízena morálním zásadám.

Ačkoli mají být tyto principy v souladu s lidskou přirozeností, neznamená to, že jsou samozřejmé. Je nutno je nalézt a formulovat. Z Komenského díla je zřejmé, že lidé nějak vědí, které principy to jsou, ale vzhledem k četným pokažením světa a mezilidských vztahů si je nedokáží zřetelně uvědomit.

Náprava mezilidských vztahů je problematická, protože tyto vztahy jsou pokažené v celé společnosti a na všech jejích úrovních, takže se jedná o reformu velmi rozsáhlou. Komenský ale věří, že pokud bude náprava plynout cestami jednoty, jednoduchosti a dobrovolnosti, není možné, aby se věc nepovedla.

Náprava politiky podle Komenského nemá být provedena žádným spletitým způsobem, který by spíše připomínal změť příkazů a zákazů, nýbrž prostřednictvím několika jednoduchých pravidel, která vychází z křesťanské morálky. Komenský nepřipouští možnost, aby se politické zásady hledaly jinde než v křesťanství. Pouze prostřednictvím křesťanství se totiž lze vrátit na počátek.

Prvním a nejdůležitějším pravidlem je zásada „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“⁴¹. Ostatní zásady (jako je nenásilnost, dobrovolnost či harmonie a řád) z ní vycházejí.

V Komenského pojetí má náprava politiky vést k vzniku společenství, v němž si všichni slouží navzájem; vládnoucí slouží poddaným tím, že je spravují, aby společenství vzkvétalo.

Nové politické zásady jsou založeny na svobodě každého jednotlivce. Komenský chce usměrnit poměry mezi lidmi jednoduchými zásadami, které mají

---

⁴¹ Podrobněji zde, kap. 3.1 „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“.

být vlastní každému křesťanovi. Jejich striktní dodržování má zajistit mír a pořádek. Nutno je ale přihlídnout k pojmu rovnoprávnosti. Svobodu si nelze představovat tak, že si může každý dělat, co ho zrovna napadne. Je nutné si totiž uvědomit, že se jedná o svobodu provozovanou v lidské společnosti, a k tomu si musí každý uvědomit, že ostatní lidé jsou k jednotlivci v poměru rovnosti a že nadřazen je celek.

Forma státního zřízení není pro Komenského příliš důležitá. Základem každého vládnutí je totiž ovládnutí sebe sama. Žádný politický systém není dokonalý. (Samozřejmě až na říši, jejímž vládcem bude Ježíš Kristus, ale pokud jde o říše světské, ty dokonalé nejsou, a ani být nemohou, protože nikdy nebudou mít dokonalého vládce.) Komenský naznačuje, že na státním zřízení zase tolik nezáleží. Spíše je důležité, aby vyhovovalo dané společnosti a jejímu charakteru.

3.1 „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“

Je to zásada skutečně nejdůležitější. Komenský ji ve své nedokončené úvaze o vztahu mravních a metafyzických principů odvozuje z přikázání „Miluj bližního svého jako sebe samého.“ Připouští sice možnou existenci výjimek vyplývajících z nutnosti hierarchizace společnosti, ale ani vztahy nadřazenosti a podřazenosti nemají být překážkou vzájemné křesťanské lásky mezi všemi lidmi na celém světě.⁴²

Tato zásada je také jistým apelem na svědomí člověka. Svědomí, které v Komenského pojetí pramení z křesťanské víry, není tak docela soukromou záležitostí jedince, ale je to svědomí, které nakonec zpytuje Bůh.

Pro člověka, který tuto zásadu důsledně dodržuje, neexistují žádná další omezení. Aby ji ale byl někdo vůbec schopen dodržovat v souladu s cílem panharmonie, musí být napraven. Musí chtít být poučován, nechat se ovládat od schopnějších a vládnout sám sobě a tomu, co po právu podléhá jeho správě.

V napravené společnosti nebude tato zásada znamenat odhadování toho, co je dobré. Lidé totiž budou s jistotou vědět, jak se mají správně chovat. Komenský

---

⁴² Srov. KOMENSKÝ, J. A. *Pansofta, Svět mravní*, kap. I, cit. d., s. 190.

rozpracovává systém toho, jak mají lidé volit, aby se neprohřešili ani proti této zásadě, ani proti Bohu.

Zásada, „co nechceš, aby ti jiní činili, sám jim nečiň“ znamená být spravedlivý k sobě i druhému. Je založena na rozumnosti ve styku s ostatními lidmi. A rozumné jednání mezi lidmi je založeno na ctnostech. Tyto ctnosti Komenský dělí do skupin: jednak na ty naprosto nezbytné obecně, jednak na ty, které jsou ozdobou, a dále na ty, jež jsou nezbytné ve vztahu podřízených a nadřízených.

Do první skupiny patří zejména svornost, spravedlnost a důvěra. „Svornost sem patří proto, abychom žádného člověka neuráželi ani nepopouzeli [...]. Spravedlnost je tu proto, abychom se vzájemně neoklamávali. A konečně důvěra proto, abychom se o to, co se dotýká stejně nás jako jiných, také stejně starali a podporovali to, a abychom také všude tam, kde můžeme předejít nějaké nehodě svého bližního, jí opravdu předešli.“⁴³

Do druhé skupiny patří vlídnost, úslužnost a skromnost. „Vlídnost má způsobit, abychom byli k sobě navzájem laskaví a přívětiví, avšak bez lichotek. Cílem úslužnosti je posloužit si navzájem ve všem, v čem si posloužit můžeme, avšak bez všetečnosti. Skromnost je tu proto, abychom stejným způsobem snášeli vůči jiným jak nadřízené, tak i podřízené postavení.“

Tyto základní ctnosti bychom měli dodržovat ve všech stycích mezi lidmi bez ohledu na postavení účastníků. Jsou to ctnosti základní. Komenský rozlišuje pro různé příležitosti i další ctnosti. Například jednáme-li s někým neznámým, musíme jednat navíc obezřele. Hrozí nám nebezpečí, že se jedná o špatného člověka, a podle Komenského ve styku s lidmi platí axiom: „všechno je nakažlivé.“⁴⁴

---

⁴³ Tamtéž, kap. IV, cit. d., s. 215 – 216.

⁴⁴ Tamtéž, s. 218.

3.2 Harmonie a řád

V této politické zásadě lze sledovat tři základní rozměry. Za prvé systematizaci společnosti do jednoznačných vztahů nadřízenosti a podřízenosti, za druhé ustanovení jednotného časového rozvrhu a za třetí problematiku právního řádu.

Systematizace společnosti, nebo také hierarchizace je předpokladem pro důslednou kontrolu. Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, pro člověka je přirozené být ovládaným i vládcem zároveň. Rovněž je pro něho přirozené žít v řádu, jenž je ovšem momentálně všemožně pokažen. Člověk ale podle Komenského řád potřebuje, aby mohl klidně a blaženě žít.

Je proto třeba vyjasnit si vztahy podřízenosti a nadřízenosti a v souvislosti s tím také kompetence jednotlivých lidí.

Sociální status člověka je do jisté míry určen již před jeho narozením. Bohatí mají podle Komenského studovat a prospívat společnosti svou moudrostí a chudí mají pracovat svými rukama. Nikdo nesmí žebrať a nikdo nesmí zůstat negramotný. Negramotnost je temnota, která brání vnitřnímu světlu, aby ozařovalo rozum člověka. Styk lidí má být rozumný, a proto je třeba, aby byli alespoň základně vzděláni všichni. Rozumnost zajišťuje symbiotický vztah ovládaného a vládnoucího.

Vztah podřízenosti a nadřízenosti nemá ani na jedné straně působit jako břemeno. Vládce je sice důležitou součástí mezilidských vztahů, ale není jediný, na kom celá problematika nápravy společnosti záleží. Náprava v politice je záležitostí všech lidí stejně, protože ani sebelepší vládce nedokáže zajistit pořádek, pakliže se nenapraví také všichni podřízení. A totéž platí i naopak: ani sebelépe napravené, libovolně velké společenství lidí nebude moci poklidně žít, pokud mu bude vládnout nenapravený vládce. Proto si lidé musí uvědomit, že jeden slouží druhému: „Být jiným nadřízen není podle záměru Boha i přírody nic jiného než jiným sloužit. Bůh není nadřízen všem proto, aby

mu sloužili. Čím by mu mohli posloužit? Nic přece nepotřebuje (Jb 22,1-3; Ž 50,7-13).⁴⁵

Pro vládnoucí to znamená jít příkladem a v případě nejistoty vyhledat paradigma pro další postup buď v přírodě, nebo v Písmu svatém; ani jedno by jim nemělo činit potíže, protože vše bude v napravené společnosti prosyceno světlem. Vládce také musí naladit své poddané tak, aby dodržovali zákony, to znamená, že je povinen vysvětlit jim jejich smysl. Dalším důležitým úkolem vládce je dohled na jejich dodržování a trestání těch, kteří je poruší.

Od poddaných se pak očekává, že dobré příklady, které jim dá jejich vládce, budou následovat, a že si zákonů budou vážit a dodržovat je. Také mají chtít být poučováni, protože díky tomu budou zdokonalováni.

Vládce musí mít u svých podřízených autoritu. Podřízení si ho musí vážit a důvěřovat mu. Komenský uvažuje o tom, že přirozeně bude mít větší autoritu vládce, který je z lidu. To je ideální případ. Pokud ale není z domácího lidu – je cizinec – musí ovládat jazyk národa.

Musí být přísný i laskavý zároveň, to znamená spravedlivý. Přísný, protože jeho povinností je dohlížet na dodržování zákonů. A laskavý proto, že vládce nemá v poddaných vzbuzovat hrůzu. Pokud by dokázal zjednat pořádek pouze tím, že z něj mají podřízení strach, nemá autoritu, a tudíž není člověkem na svém místě, protože autorita je u Komenského základním předpokladem dobrého vládce. Zkrátka, poslušnosti si má vládce zjednat tím, že bude spravedlivý a ctnostný a lidé jak jeho, tak jeho příkladné chování budou následovat a napodobovat dobrovolně.

Druhým bodem zásady harmonie a řádu je přesné rozplánování času. K tomu Komenského vedou dva důvody: jednak to, aby si lidé při práci nepřekáželi, ale naopak se ve svých činnostech doplňovali, a jednak, aby si vždy dokázali najít čas na společné duchaplné hovory a modlitby.

Komenský je v tomto ohledu velmi důsledný. Chce, aby byli všichni členové domácnosti zaměstnáni po celý den, protože pak jim nezbude čas

---

⁴⁵ Tamtéž, kap. V, § 8, s. 225.

na nicnedělání, které by je mohlo zlákat k nějaké neřesti. Harmonogram jednotlivých domácností by měl mít písemnou formu, aby do něj mohl kdokoli kdykoli nahlédnout.

Pracovní rozvrh má být naplánován tak, aby všichni lidé téže obce obědvali, večeřeli a chodili spát ve stejný čas. Všichni se také musí modlit, a to minimálně ráno, u oběda a před spaním.

V časovém plánu musí být i prostor pro zábavu a volný čas. Ani ten ale nesmí být ponechán pro nahodilé činnosti. O tom, jakým způsobem jej mají lidé trávit, rozhoduje to, zda budou v kruhu rodinném, či ve společnosti.

Doma se mají hrát hry, ve škole divadelní hry, ve městě se mají konat posvícení a při té příležitosti mohou být opět předváděny divadelní hry. „Divadelní hry mohou být v dobře spořádaném státě zachovány, ba přímo zaváděny a pěstovány.“⁴⁶ Jejich obsah však musí být poučný a zbožný. V říši potom mají být pěstovány Olympijské hry.

Další úpravou, kterou Komenský navrhuje, jsou uniformy. Ty mají člověku připomínat, ve které části své životní dráhy se zrovna nachází, aby se podle toho neopomínal chovat. Děti například mají chodit v bílé, která jim připomíná čistotu křtu, nebo staří lidé v šedé či černé, aby si připomínali, že jejich život se chýlí ke konci.

Zakázáno je vše, co člověka může svádět k neřesti, například necudné obrázky či krčmy. Nikoli však hostince. Ty mají být v dostatečném množství zřízeny podél cest. O zřizování hostinců, údržbu cest a další záležitosti týkající se veřejných prostranství se mají starat úřady.

Dodržování časového harmonogramu je pro všechny závazné, stejně jako zbožné chování. Komenský proto chce zřídít efory, kteří budou dohlížet na domácnosti.

Třetí oblastí týkající se zásady harmonie a řádu je potom právo. Podle Komenského je třeba začít s budováním nového právního řádu shromážděním

---

⁴⁶ KOMENSKÝ, J. A. *Panorthosia*, kap. XXIV, cit. d., s. 414.

všech stávajících zákonů. Na základě stávajících zákonů by pak měly vzniknout celkem dva dokumenty. V prvním mají být ty zákony, jež budou shledány v souladu se zákony morálními; ty pak budou tvořit platný právní řád napravené společnosti. Zformulovány musí být tak, aby byly stručné a hutné. Ve druhém dokumentu budou pak ty zákony, které budou shledány nežádoucími, aby byly jednou provždy odstraněny.

Ochrana těchto nových zákonů má být zajištěna jednak dozorem a jednak tím, že v roce bude vyhrazen jeden den, kdy budou zákony veřejně předčítány, protože pouze to, co lidé znají a čemu rozumí, to také chrání a dodržují. Tento den má být slavnostní a jeho zbytek má být věnován utužování vzájemných vztahů. Komenský úkolu přečíst všechny zákony chce věnovat pouze jeden den. To svědčí o tom, že zákony mají být skutečně stručné a hutné.

Takto vzniklý zákoník bude obecnou společenskou normou. Konkretizovat jej má rodinný zákoník, který si každá rodina sepíše a vyvěsí. Má obsahovat povinnosti členů domácnosti, odměny za svědomité chování a tresty za porušení.⁴⁷

Na zachování tohoto nového řádu bude dohlížet mírový soud. Mírový soud bude mezinárodní úřad, jehož úkolem bude předcházet sporům, případně je mírovou cestou řešit. Tento útvar bude nadřazen vládcům jednotlivých zemí.

Jeho dalším úkolem bude dohlížet na lokální soudy, aby zde nedošlo k pokažení. Alespoň jedenkrát ročně mají členové mírového soudu obejít všechny soudy, aby je zkontrolovali.

3.3 Univerzalismus Komenského všenápravných snah v politice

Komenský je myslitelem, který problematiku nápravy světa pojímá skutečně komplexně a nejinak je tomu v oblasti nápravy politiky. Abychom dosáhli politické nápravy světa, což znamená nápravu vztahů mezi lidmi na úrovni všech sociálních celků, musíme o ni usilovat všemi možnými

---

⁴⁷ Komenský uvádí příklad takového zákoníku, který sepsal pro svou vlastní rodinu = srov. KOMENSKÝ, J. A. *Panorthosia*, kap. XXI, § 15, cit. d., s. 375 – 376.

prostředky, napravit všechny lidi a všude po celém světě. Znamená to učinit vztahy jednoduché, jednotné a harmonické.

Chceme-li napravit všechny, musíme podle Komenského začít u křesťanstva. Napravená křesťanská obec bude šířit světlo do okolí a okolí, když uzří ten dokonalý soulad, se připojí. Napraveni budou tedy všichni a postupně po celém světě.

„Prostředky [k nápravě] jsou trojí:

1. příklady neustálé, živé, zářivé;
2. zákony o všem určité, jasné, stručné;
3. provádění náležitě⁴⁸.

Tyto prostředky ale musíme užívat správně. Aby se tak stalo, je zde opět trojí způsob jejich užívání. V první řadě nesmí ani jeden z nich chybět, dále musí panovat řád a konečně jednání lidí musí být opravdové a pevné.

Pokud se budeme těchto zásad držet, bude „veškerá politika politikou jedinou, nejlepší, pod jediným nejlepším vladařem, Kristem.“⁴⁹

3.4 Úloha celkovosti

U Komenského je úloha celku velice důležitá. Je dokonce tak důležitá, že se celku musí podřídit jedinec. Komenskému nejde o to spasit člověka, ale spasit lidstvo. To znamená, že se jedinec musí podřídit zájmu celku. „Kdekoli kdo bude, necht' je stejně osobně svoboden a stejně podřízen blahu společenství.“⁵⁰

Život jedince má být systematický a předem naplánovaný. Jednak proto, aby člověk měl neustále co dělat, nebyl nečinný, protože zahálení je něco, co Komenský zcela odmítá. Člověk se má řídit zásadami:

- „I. Nikdy nebuď netečný a nečinný.
- II. Vždy něco dobrého dělej, říkej nebo promýšlej.
- III. Co soudíš, že můžeš vykonat sám, s tím nečekej, až to udělají jiní.

---

⁴⁸ Tamtéž, kap. XII, § 6, s. 338.

⁴⁹ Tamtéž, kap. XIV, § 1, s. 347.

⁵⁰ Tamtéž, kap. X, § 11, s. 323.

IV. Co lze udělat dnes, neodkládej na zítřek.

V. Co lze vykonat jedním rázem, nerozděluj si na několikrát.

VI. Vše, co jsi začal, dokonči. Necht' je každé tvé dílo dovedeno do konce.⁵¹

Zadruhé také proto, že činnost člověku nedovoluje zabývat se nepatřičnými věcmi, vymýšlet rozmařilosti a páchat hříchy. A konečně zatřetí proto, že jedině v předem naplánovaném sledu činností si lidé nebudou překážet.

Komenský vyžaduje, aby se nejen denní náplň, ale v podstatě celý život člověka od narození až po smrt naplánoval.

J. Patočka v této souvislosti hovoří o racionalizaci života: „Problém [...] racionalismu: je vždy *racionalizace*, spojení racionálního, universálního s náboženstvím, výjimečným, posvátným.“⁵²

Pro nápravu světa je nezbytné zpřístupnit vědění všem lidem na celém světě, protože jedině tak lidé pochopí smysl svého života a také „smysluplný cíl dějin“⁵³. Jakmile toto lidé v Komenského pojetí prohlédnou a pochopí, dojde v jejich životě k obratu.⁵⁴ Jak píše Jan Patočka, Komenský „nerozlišuje mezi porozuměním jako bytím a věděním v aktivně reflektovaném smyslu, ztotožňuje obojí, a soudí proto, že může věděním rozhodujícím způsobem přetvořit bytí.“⁵⁵

3.5 Snášlivost

Důležitá zásada nápravy politiky u Komenského je snášlivost. Je-li tato zásada správně používána, má vést k usmíření a to znamená k odstranění válek i příčin k nim. Lidé mezi sebou mají žít ve svornosti. Důvod rozepří i válek je v tom, že lidé jsou plní předsudků a chovají nenávist vůči těm, kteří smýšlí jinak. Války i nenávist lze odstranit tím, že názory sjednotíme. Pravda je jen jedna a lidé k ní tíhnou, jelikož je dobrá. Musí ale vyjít na povrch, na světlo. Jakmile bude jasně poznána, budou lidé ve svých názorech jednotní a svorní.

⁵¹ KOMENSKÝ, J. A. *Pansofia, Svět mravní*, kap. III, cit. d., s. 205.

⁵² PATOČKA, J. *Tři racionalistická díla o řešení krize*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl III, cit. d., s. 601.

⁵³ Tamtéž, s. 600.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 600 – 601.

⁵⁵ Tamtéž, s. 601.

Ve fázi nápravy je třeba vzít v úvahu všechny názory bez ohledu na vyznání či původ jejich nositele nebo skupiny nositelů. Pravda totiž není zřejmá a je třeba ji hledat všude. Komenský vychází z toho, že na počátku byla pravda zjevná a souvislá. Díky lidským zmatkům však došlo k jejímu roztržštění a zatemnění. Nyní je třeba prohledat temnotu a najít v ní pravdu, aby mohla být navrácena do svého původního souvislého celku. Kromě toho se Komenský domnívá, že každý názor, byť momentálně deformovaný, musí obsahovat alespoň jiskérku pravdy, protože z ní vzešel.

Je tedy třeba důkladně rozvážit vše a pravdu začít vymotávat ze změti. Komenský zde ale nabádá k opatrnosti. Pravda musí být jednoznačná. Přílišná horlivost by mohla vést k tomu, že se uchýlíme ke zkreslování a za pravdu prohlásíme něco, co jí ve skutečnosti není.

Předpokladem k tomu, abychom se dokázali o pravdě poradit a odhalit ji, je to, že odložíme předsudky. Nesmíme hledět na zkoumanou věc prizmatem nedůvěry vůči někomu, kdo se od nás liší ať už původem či smýšlením.

Původ ani smýšlení není nyní tím podstatným. Důležité je, co se nám ukáže, srovnáme-li danou tezi se zdroji pravdy (tj. Písmem, příklady z přírody a vlastním rozumem). Byla by chyba zavrhnout nějaký názor kvůli předsudkům, které chováme k jeho představiteli.⁵⁶

Je nutné, aby při poradě nebyli přítomni pouze stoupenci všech názorů, ale i lidé nebo zástupci lidí ze všech skupin. To proto, aby bylo jisté, že se nic nepřehlédlo. Pravda je sama se sebou v dokonalém souladu, nikde si neodporuje a nemůže s ní nesouhlasit nikdo se zdravým rozumem, ani kdyby chtěl. Budou-li tedy přítomni všichni a nebude-li možné dále nesouhlasit, bude možné se bez obav spolehnout na to, že se vyjasnila pravda.

Je však možné, že ve všem k dokonalé shodě nedojdeme. Zde Komenský o vzoru římských soudů radí, nejedná-li se o záležitost nezbytnou pro pořádek věcí, nechat tuto záležitost prozatím stranou. Je velice pravděpodobné, že

---

⁵⁶ Srov. KOMENSKÝ, J. A. *Panorthosia*, kap. VIII, cit. d., s. 304 – 305.

ke shodě v oné sporné otázce dospějeme, až se na ni podíváme z jiného úhlu. Některé přetrvávající nejasnosti je podle Komenského prozatím možné tolerovat.

Komenský dokonce připouští pozitivní efekt některých menších sporů, jelikož motivují k neutuchající snaze v pátrání po pravdě a dobru. Uvádí, že Cato Censorius vyvolával sám drobné spory mezi svými otroky, aby je vzájemná řevnivost hnala k lepším výkonům. Proto, pokud se nejedná o velký rozpor v důležité oblasti, je to pro dobro věci. Jinak smýšlející člověk nás totiž může podněcovat k tomu, abychom mu dokázali, že naše mínění je lepší a proto také lépe konali. Kromě toho, díky rozporům se podle Komenského v různých oblastech lidského vědění či konání odhalilo mnoho záhad, protože se zkoumaly z netradičních pozic.

Je také možné, že nastane situace, v níž se setkáme s člověkem, který je zastáncem zřejmé nepravdy. V tomto případě je třeba nejprve rozvážit, zda se skutečně jedná o nepravdu. Nesmíme jednat zbrkle, ale dobře zvážit, je-li náš názor ve větším souladu se sebou samým, a tudíž zda je také lépe obhajitelný. Dojdeme-li touto úvahou přesto k závěru, že dotyčný žije v omylu, je žádoucí důkladná diskuse. Důležité je při ní odložit předsudky a hněv. Diskuse musí mít klidný průběh, aby přinesla naději, že mýlíciho se přesvědčíme o tom, že se mýlí. Hněvem a vztekem bychom sice nejspíš dosáhli toho, že dotyčný schválí náš názor, ale téměř jistě by se ve skutečnosti na jeho postoji nic nezměnilo. Pouze by se svým souhlasem snažil uhasit náš hněv.

Křesťané mají snášet lidi jiného vyznání, dokud je nenapraví. Mnohdy se také stane, že zjistíme, že názor protistrany není tak úplně nepravdivý a že ačkoli se na začátku naše postoje zdály neslučitelné, mají mnoho společného.

Zásada snášenlivosti tedy znamená odložit předsudky a nenávisť vůči lidem, kteří jsou přesvědčeni o něčem jiném, a vést na toto téma diskusi. Pakliže se v diskusi vyjeví pravda, obě strany ji musí respektovat. (To, že ji musí respektovat ale neznámá, že je k tomu bude jiný člověk nutit, nutit je k tomu budou jejich přirozená puzení). Takovým způsobem je tedy

třeba prozkoumat všechny názory, protože je pravděpodobné, že v každém se skrývá alespoň malý kousek pravdy.

Hodnoty takto nalezené je třeba v napravené společnosti opatrovat. K tomu má sloužit náležitý školský systém, který bude čerpat na nižších stupních pouze z knihy Boží, což zapříčiní, že každý jednotlivec bude mít dobrý základ pro další poznávání a že ani knihy, které nejsou tak úplně „nezávadné“, neohrozí jeho pravdivé poznání.

3.6 Nenásilí a dobrovolnost

Tato zásada má člověka chránit před krutostí a násilím, a tím chránit jeho svobodu. Podle Komenského Bůh stvořil člověka svobodného, a proto jej jiný člověk o tuto výsadu nesmí připravovat.

Nutit k něčemu člověka znamená nejen ho připravit o svobodu, ale také potlačovat jeho přirozenost. A potlačovaná přirozenost má tendenci se uvolnit z násilí, má tendenci se násilím bouřit.

Proto, ať už chceme od člověka cokoli, je nutné ho přesvědčit, aby to dělal dobrovolně. A to i v případě jeho nápravy. Náprava společnosti u Komenského znamená dobrovolné obrácení lidí na správnou cestu, kterou je třeba jim ukázat a vysvětlit, nikoli je po ní vléci.

Tento obrat musí nastat od jednotlivce a postupovat směrem k celku. Nejzazším cílem lidského snažení o nápravu je celosvětový mír, jehož lze dosáhnout pouze tehdy, když se všechny národy sejdou k poradě a na něčem se domluví. To, na čem se mají shodnout je celá pravda a pravdu není možné si vynutit. Naopak už samotná dobrá podstata pravdy, odkryje-li se lidské přirozenosti, bude onou silou, která lidstvo přiměje, aby ji dobrovolně přijalo.

Tuto zásadu Komenský velmi důrazně prosazuje ve spisku *Clamores Eliae* (Křiky Eliášovy), který psal jako své soukromé zápisky v posledních letech života. J. Beneš v úvodu ke zmíněnému spisku píše: „Důrazné odmítání násilí v jakékoliv podobě prostupuje celý kodex. Přitom jde Komenský dále,

než jen proti válkám vůbec: jeho odpor zasahuje samotné jejich příčiny – nevědomost, nesnášenlivost, krutost.⁵⁷

---

⁵⁷ BENEŠ, J. *Úvod*. In: KOMENSKÝ, J. A. *Clamores Eliae (= Křiky Eliášovy)*. Praha: Primus, 1992, s. 9.

4. Praktický rozměr Komenského politiky

Politické myšlení Komenského v mnoha ohledech odporuje modernímu chápání politiky. V první řadě proto, že jeho propracovaný systém neustálého dozoru se dnešnímu člověku jeví jako něco hluboce totalitního. Ovšem neustálý dozor je prevencí proti přestupkům. Komenský je odpůrcem násilí v jakékoli podobě a z tohoto důvodu se snaží předcházet všemu, co by bylo třeba potrestat, nebo co by násilí mohlo vyvolat.

Dnešní čtenář tím může být zaskočen, což se stalo například novináři Bořeckému. Bořecký, který v článku „*Komenského dílo nebo nacistický podvrh*“ uveřejněném v literárním časopise *Tvar* v roce 1992, krátce poté, co *Obecná porada* vyšla v českém překladu, přichází se skandálním odhalením, že *Všenáprava* je podvržená. Nachází v ní totiž některé rysy shodné s nacistickým programem. Zdá se mu, že ve *Všenápravě* „[zobrazuje] Krista Krále jako Führera nad světovým koncentrákem pro všechny chudé a 'podřadné'“. ⁵⁸ Dokonce v tomto článku uvádí seznam míst, která jsou podle něho zfalšovaná.

Závěry Bořeckého jsou ale nepodložené a někdy až diletantské. Proto se na tento článek rozhodl o několik týdnů později reagovat Jiří Beneš článkem „*Časovaná bomba se zvlhlou náloží*“ ⁵⁹. Zde Bořeckého spekulace vyvrací a poukazuje, že Bořecký nebere v úvahu historicko-politický kontext Komenského díla. Nakonec doporučuje novináři, aby si nechal udělat expertizu papíru a inkoustu.

Komenského politiku není možné brát jako nadčasový návod pro provádění politiky v libovolné době. Komenský psal politiku pro svou dobu. Dnes je pro nás takové omezení soukromého života něco nepředstavitelného. To ovšem neznamená, že se jeho politikou nemůžeme v ničem inspirovat.

---

⁵⁸ BOŘECKÝ, J. *Komenského dílo nebo nacistický podvrh?*. In: *Tvar: literární občasník*. Praha: Klub přátel tvaru, 1992, č. 28, s. 1.

⁵⁹ Srov. BENEŠ, J. *Časovaná bomba se zvlhlou náloží*. In: *Tvar: literární občasník*. Praha: Klub přátel tvaru, 1992, č. 37, s. 1, 4, 5.

Minimálně etický rozměr, samotným Komenským tolik zdůrazňovaný, by mohl být podnětný pro politickou praxi dnes. Dnešní politiky mají v popředí zájmu ekonomiku⁶⁰. Tedy všechno to, z čeho lze mít nějaký materiální zisk.

Naproti tomu Komenský svou politiku zakládá na křesťanských ctnostech. Rozděluje je na nepostradatelné a na ty, jež jsou ozdobou.⁶¹ Všechny tyto Komenským analyzované ctnosti jsou ale součástí většího celku. Celku základních křesťanských ctností. „Podle stálého učení křesťanské teologie existují tři teologické ctnosti: víra, naděje a láska.“⁶²

4.1 Víra

Pro Komenského víra znamená víru křesťanskou, tzn. víru v jediného a dokonalého Boha. Ale nejen to. Víra se má stát základním pilířem, který spojuje společenství celého světa.

Každý člověk a v každé době něčemu věří. Nemusí se jednat o víru v náboženském kontextu. Lidé vykonávají různé činnosti, protože věří, že povedou k cíli, který si na počátku vytyčili.

Tento cíl by měl být vždy něco dobrého. Pro Komenského to ale neznamena něco dobrého pro jednotlivce, nýbrž pro lidstvo. A neexistuje větší dobro, než Bůh. Proto se lidé mají snažit dělat všechno proto, aby špli k obnově věčného svazku s Bohem. Komenský nechce křesťanství jako jediné možné státní náboženství, ale stát jako společenství svatých. Ve státě, kde je křesťanství jediným možným náboženstvím, se mohou najít lidé, kteří třeba tajně věří v jiného boha. Společenství svatých ale znamená, že všichni budou téhož vyznání dobrovolně, protože procitnou a uzří Boha jako jediné a největší dobro.

4.2 Naděje

Naděje hraje v Komenského politice velice důležitou roli. Důvod, proč Komenský vůbec sepisuje *Všenápravu* respektive celou *Obecnou poradu*, je

---

⁶⁰ Míňeno v dnešním slova smyslu (pozn. aut.).

⁶¹ Podrobněji zde kap. 3.1 „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“ (pozn. aut.).

⁶² PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 31.

naděje, že lidstvo může dosáhnout spásy. Naděje na spásu je důvodem, proč se lidé mají snažit napravit sebe i svět. Komenský se snaží svými vizemi probudit v lidech naději, že je čeká dobrý konec. Snaží se je tím motivovat k tomu, aby se napravili.

Lidský život má smysl pouze mezi lidmi a ti se musí chovat tak, jak jim nařídil Bůh. Budou-li se tak chovat, mají dobrou naději, že budou spaseni, že dějiny budou mít dobrý konec, nebo prostě naději, že po smrti ještě něco je. V Komenského světě je nezbytné, aby lidé měli víru a z ní čerpali naději. Důležité je, aby také žili ve společenství, v němž by tyto ctnosti jeden ve druhém upevňovali.

4.3 Láska

Poslední z výčtu základních ctností je láska. Je ze všech tří nejdůležitější. Protože jim dává smysl. Víra musí být láskyplná a naděje existuje pouze, pokud máme náklonnost k tomu, v co doufáme. „Člověk [...] nebude usilovat o cíl, který nemiluje a v jehož dosažení nedoufá. Proto musí milovat Boha a jeho království a doufat, že bude připuštěn do společenství s ním. Krom toho člověka může přimět jedině naděje k tomu, aby se modlil, a tak splnil další podmínku své spásy.“⁶³

Láska je ale nezbytná i jinak: nejde jen o lásku k cíli, který sledujeme, nýbrž především o lásku ke svému bližnímu. Lidé mezi sebou musí chovat lásku, protože jsou jedné krve. „Tuto ctnost musíme doporučovat také proto, že je zkušebním kamenem a spolehlivou známkou toho, kam až jsme postoupili v pěstování ctností, to je v lásce k Bohu a v milování bližního.“⁶⁴

Podle Komenského není možné nenávidět někoho, protože je od nás odlišný, nebo proto, že se mýlí a chybuje. Chybujícího člověka musíme poučit a ukázat mu, jak nechybovat, a ne ho nenávidět. Komenský říká: „Nerozumnost

---

⁶³ Tamtéž, s. 33.

⁶⁴ KOMENSKÝ, J. A. *Pansofia, Svět mravní*, kap., IV, cit. d., s. 220.

rozumných je důkazem jejich člověčenství; tak je tomu i s tím nejskvělejším člověkem.“⁶⁵

---

⁶⁵ Tamtéž.

Závěr

V Komenského myšlenkové soustavě hraje velice důležitou roli celkovost a stupňovitost. Vše musí být přesně začleněno ve struktuře celku. Stejně tak i politika má své místo ve *Světě mravním*, který je opět součástí většího celku - *Pansofie*.

Jednotlivé pansofické světy Komenský uspořádal podle emanačního schématu, které v pozměněné podobě převzal z novoplatonismu. Jednotlivé světy jsou nazýval stupně či grady a rozlišil čtyři světy sestupné a čtyři vzestupné.

Mundus moralis se podle tohoto schématu nachází ve vzestupné fázi. Proto nápravou politiky nezdokonalujeme jen mezilidské vztahy, ale vracíme také svět k původní božské jednotě a harmonii veškerenstva. Náprava politiky tak u Komenského dostává kosmický význam, závisí na ní znovuoobnovení harmonie a jednoty veškerenstva.

Náprava společenských vazeb se neobejde bez racionalizace života člověka jako jedince a bez racionalizace lidského života na úrovni všech společenských celků. Morální zásady „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“, dobrovolnost, nenásilnost, harmonie, řád a snášenlivost představují určité vodítko pro rozumné, racionální vytváření vzájemných lidských vztahů a zajišťují bezpečná a klidná setkání jedněch lidí s druhými.

Těmito zásadami by tedy měl být zajištěn klidný průběh věků světa, ačkoli se Komenský domnívá, že z pozemských dějin již mnoho nezbyvá. Ale právě očekávaný konec ho podněcuje k horečné práci na všenápravě světa. Politiku chce uvést do takového stavu, aby byla připravena pro předání Ježíši Kristu.

Nejdůležitější je zásada „Co nechceš, aby ti jiní činili, sám bližnímu nečiň“, protože zajišťuje člověku svobodu, pokud bude poslouchat své svědomí. Harmonie a řád zabezpečují hladký a efektivní průběh všech lidských aktivit. Snášenlivost má zamezit nenávisti, kterou lidé chovají k těm, kdo se od nich liší. Často se nenávist rodí díky protichůdnosti názorů jednotlivých lidí. Rozkol názorů vzniká tehdy, když se skryje pravda a dojde k omylu. Podle Komenského

je ale nepřipustné nenávidět někoho kvůli tomu, že se mýlí. Jestliže se někdo mýlí, je třeba ho o této skutečnosti vlídným způsobem přesvědčit, nikoli ho donutit k tomu, aby uznal, že nemá pravdu. Proto také zásada dobrovolnosti a nenásilí. Trpělivým a laskavým vysvětlováním zmůžeme víc než výhružkami a zastrašováním a nezáleží na tom, zda chceme někoho vyvést z omylu, nebo zda uskutečňujeme daleko větší úkol, jakým je náprava vztahů mezi lidmi.

Použité zdroje

A) PRIMÁRNÍ ZDROJE

KOMENSKÝ, J. A., *Obecná porada o nápravě věcí lidských I*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1992, 563 s., ISBN-80-205-0226-02

KOMENSKÝ, J. A., *Obecná porada o nápravě věcí lidských II*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1992, 500 s., ISBN-80-205-0227-0

KOMENSKÝ, J. A., *Obecná porada o nápravě věcí lidských III*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1992, 594 s., ISBN-80-205-0228-9

KOMENSKÝ, J. A., BENEŠ, J., VILGUS, K., *Clamores Eliae = Křiky Eliášovy : (výbor)*, 1. vyd., Praha: Primus, 1992, 53 s., ISBN- 80-901091-6-0

B) SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

1) KNIŽNÍ PUBLIKACE

KRAUS, J., a. j., *Nový akademický slovník cizích slov*, 1. vyd., Praha: Academia, 2005 (tisk. 2007), 879 s., ISBN-978-80-200-1415-3

PATOČKA, J. *Komeniologické studie*, díl I, 1. vyd. Praha: Oikoymenh, -1997, 426 s., Sebrané spisy Jana Patočky: svazek 9, ISBN80-86005-52-6

PATOČKA, J. *Komeniologické studie*, díl II, 1. vyd., Praha: Oikoymenh, 1998, 396 s., Sebrané spisy Jana Patočky: svazek 10, ISBN-80-86005-03-4

PATOČKA, J., *Komeniologické studie*, díl III, 1. vyd., Praha: Oikoymenh/Filosofia, 2003, 671 s., Sebrané spisy Jana Patočky: svazek 11, ISBN-80-7298-079-6

PESHKE, K. H., *Křesťanská etika*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2004, 696 s., ISBN-80-7021-718-9

SUTOR, B., *Politická etika*, 1. vyd., Praha: Oikoymeh, 1996, 391 s., ISBN-80-86005-17-8

VÁLKA, J., *Husitství na Moravě – Náboženská snášenlivost – Jan Amos Komenský*, 1. vyd., Brno: Moravská matice, 2005, 378 s., ISBN-80-86488-17-9

2) SERIÁLOVÉ PUBLIKACE

FILOSOFICKÝ ÚSTAV, *Filosofický časopis*, Praha: Akademie věd České republiky, Filozofický ústav, (1953-), 160 s., ISSN-0015-1831

KLUB PŘÁTEL TVARU, *Tvar: literární obydleník*, Praha: Klub přátel tvaru, (1990 -), 12 s., ISSN-0862-657X